

BAZAT E ETIKËS INDIVIDUALE DHE SHOQËRORE

Njeriu, gjatë jetës së tij personale ose shoqërore ndjen nevojë për qëllime jomateriale. Çdo sistem shoqëror kërkon një numër të qëllimeve të cilat janë të zakonshme mes individëve e pa të cilat jeta shoqërore do të ishte krejtësisht e pamundur. Jeta shoqërore nënkupton kooperimin dhe përfitimin e qëllimeve të zakonshme materiale dhe shpirtërore.

Qëllimet e rëndomta të disa njerëzve mund të jenë materiale si; kompanitë komerciale ose industriale që janë të formuara nga një numër i njerëzve të cilët e marrin kapitalin, kurse të tjerët vetëm punojnë.

Shoqëria njerëzore nuk mund të udhëhiqet si një kompani ngase bazat e saj janë krejtësisht ndryshe nga ato të firmës. Në realitet, ky është mendimi ynë sepse ka disa të tjerë si Bertrand Russell, që mendojnë se etika shoqërore nënkupton vetëm interesin personal. Ata e konsiderojnë etikën sociale si një lloj kontrate ndërmjet individëve, gjegjësisht për ta mbrojtur interesin e tyre. Russell e ilustron mendimin e tij me këtë shembull vijues: “Unë dëshiroj ta posedoj lopën e fqinjit tim, mirëpo e kuptoj se nëse veproj ashtu, atëherë ai do të reagojë, do ta grabitë (lopën). Ndoshta në të njëjtën mënyrë do të veprojë edhe ndonjë fqinj tjetër. Kështu, në vend që të fitoj profit, do të humb, dhe për këtë shkak preferoj ta respektoj të drejtën, ai ta ruajë lopën e tij, ndërsa unë ta ruaj timen”.

Russell mendon se bazat e etikës sociale nënkuptojnë respektimin e të drejtave individuale. Ne mund të themi gjithashtu se vjedhësit kanë të njëjtën lidhje, gjegjësisht janë të bashkuar për vjedhje dhe përforcimin e një lloj drejtësie mes tyre, ngase nuk mund të veprojnë në vetmi. Për këtë shkak themi se motoja e Russellit është në kundërshtim me filozofinë e tij. Motoja e tij është humanitare, kurse filozofia e tij në kundërshtim me te. Me konsiderimin e interesit personal si bazë të etikës shoqërore, ne obligojmë kooperimin individual me dhunë, nga frika e reagimit të të tjerëve nëse eventualisht posedojnë fuqi dhe forcë, mirëpo, nëse njeriu bindet se të tjerët janë të dobët për ta dëmtuar, atëherë s'ka nevojë të observohen këto parime të moralit.

Nëse supozojmë se Niksoni dhe Brezhnjevi kanë fuqi të njëjtë, do t'ishte në interesin e tyre t'i respektojnë idetë e tyre, mirëpo nëse njëri prej tyre ballafaqohet me popull të dobët, atëherë s'ka nevojë për një respekt të ndërsjellë.

Kritika e Russellit kundër Shteteve të Bashkuara të Amerikës për luftën në Vietnam në këtë rast do t'ishte e papranuar!

Sidoqoftë, shkolla e tyre ideologjike ishte e padrejtë ngase lejon të fuqishmin ta shtrëngojë të dobëtin, dhe nëse i dobëti nuk tregon tolerancë atëherë duhet të përpiqet që të forcohet.. Politikisht kjo mund të jetë e vërtetë, por jo edhe moralisht ngase i dobëti nuk mund ta bindë të fortin të veprojnë ndryshe.

Me sa duket, shkolla politike filozofike lejon sjelljen despotike të të fuqishmit.

Çdo shkollë filozofike mund të bazohet në qëllimet e njëjta materiale, por obligohet t'i sugjerojë mënyrat tjera (jomateriale) të kontrollimit të degjenerimit, gjegjësisht, shkaqet e agresivitetit individual duhet të hulumtohen e të çrrënjosen. Këto shkaqe nuk kanë lidhje të domosdoshme me përkufizimet humane, intelektuale dhe edukative.

Nëse pyet se çfarë barriere ka ndaj agresionit të të fuqishmit kundër të dobëtit, ata mund të thonë: “Shoqëria duhet të formohet që në fillim ashtu që të mos ekzistojë në te as i fuqishmi e as i dobëti”. Nëse burimet e fuqisë dhe dobësisë zbulohen dhe çrrënjosen, atëherë të gjithë njerëzit do të gëzojnë një nivel dhe për shkak të fuqisë së tyre të barabartë do ta respektojnë njëri-tjetrin.

Sipas tyre, një gjë e tillë është e mundshme nëse eliminohet pronësia private sepse vetëm në këtë mënyrë do të përfundojnë kundërthëniet dhe dhuna.

Shoqëria në të cilën të gjithë njerëzit kanë qëllime të shëndosha materiale, do të udhëhiqet si një ndërmarrje e vërtetë kooperuese, ku nuk do të ekzistojë padrejtësia.

Shkolla e marksizmit nuk përqëndrohet në spiritualitetin e njeriut dhe s'flitet në te për vetëdijen morale, por përqëndrohet në pronarin, i cili sipas saj është burim i krejt dobësive dhe presioneve. Pronari privat zëvendësohet me shtetin ose pronësinë shoqërore ashtu që çdo individ punon sipas aftësive të tij kurse kompensim pranon prej shtetit ose shoqërisë, varësisht nga nevojat e tij. Në këtë mënyrë besohet se do të sigurohen paqja, qetësia, drejtësia dhe morali i shëndoshë, kurse të gjitha të këqijat, si armiqësia, urrejtja dhe kompleksët tjera do të çrrënjosen, pra, të gjithë do të jetojnë në vëllazërim e barabarësi.

Ky mendim është i gabuar për këto shkaqe:

Momentalisht vërehet se në shoqëritë ku është eliminuar prona private presioni dhe devijimi ende ekzistojnë. Nëse socialistët kishin të drejtë në qëllimet e tyre reformuese dhe nëse shoqëria organizohej në baza komuniste, do t'ishte e pamundur ta përjetojë përsëri korrupsionin. Në anën tjetër, shpesh jemi dëshmitarë të asaj se shoqëritë komuniste i zhdukin udhëheqësit e tyre prej kohe në kohë. Pronari privat, në këtë rast, nuk mund të jetë faktor i vetëm për të përfituar privilegje.

Së pari, privilegjet nuk karakterizohen nga të hollat dhe kontratat, por prej shumë gjërave tjera që i çmojnë njerëzit. Gruaja e cila është më e bukur se të tjerat ka përparësi që nuk ka të bëjë aspak me pronësinë, mirëpo përsëri e gjen vendin e vet në sistemin komunist.

Ndër më të rëndësishmet janë privilegjet e pozitës dhe elitës. Njeriu më i pasur në botë gjithmonë dëshiron të zgjedhet kryetar i Shteteve të Bashkuara të Amerikës dhe ndonjëherë dëshira e tillë është aq e fuqishme saqë është në gjendje ta sakrifikojë pjesën dërrmuese të pasurisë së tij vetëm për t'ia arritur qëllimit apo për të përfituar famë e nder si njeri i fuqishëm. Njeriu gjithmonë e çmon veten kur është i respektuar nga të tjerët, pa marrë parasysh se a realizohet respektimi nga frika, dëshira apo devocioni.

A s'ka njerëz që mund të jenë në vend të Ajatull-llah Buruxherdit, të pranojnë dhurata, të njihen, t'ua puthin duart e të kenë njerëzit tjerë nder nëse takohen me ta?

A nuk duan të bëhen mbretër e të rrinë gatitu para tyre me qindra eprorë e njerëz, goftë edhe nga frika?

Njerëzit i lakmojnë këto gjëra ngase në të kundërtën nuk do të humbnin çdo gjë për të fituar përparësi të tilla.

Kështu, shkaku kryesor i dhunës të njerëzit dhe i të këqijave shoqërore nuk është vetëm pasuria, por ka edhe shkaqe tjera që nuk mund t'i tejkalojë komunizmi.

Së dyti, kur janë privilegjet tjera të siguruara në bazë të përparësive, goftë edhe në shoqërinë komuniste, profitet e atyre që posedojnë përparësi më të mira janë më të mëdha, p.sh. a do t'ishte interesimi i liderit sovjetik për pasuri i njëjtë sikur ai i bujkut, edhe pse prezenton bujqësinë! Bujku ndoshta asnjëherë në jetë nuk do të udhëtojë me aeroplan, ndërsa lideri i tij në disponim ka aeroplanin më të mirë.

Kështu, nuk mund të thuhet se përparësia nga pasuria është shqyrtuar në komunizëm e as ajo se individët do të fitojnë në mënyrë të barabartë nga pasuria shoqërore.

A kanë dobi të barabartë shërbyesit civilë nga fondi publik i pronarëve privatë? Njeriu i pozitës si lartë gëzon përparësi më të mëdha se një punëtor i rëndomtë.

Posaçërisht vlen të ceket se edhe në shoqëritë komuniste zhvillohet nevoja për vetësakrifikim dhe braktisjen e përparësive materiale, p.sh. ushtari që lufton e vritet, nuk vritet për shkaqe të interesit të tij personal, por patjetër duhet të jetë i motivuar me

disa ideale ose sentimente, që për hir të tyre ta flirtojnë jetën. Pra, pjesa më e madhe e shkollave materialistike nuk mund të veprojnë pa virtyte shpirtërore, bile edhe nëse shndërrojnë diçka me bindje në adhurim.

Shkolla ideologjike e shoqërisë, që bazohet vetëm në interesin material, nuk mund të jetë komprehensive (e kuptueshme) ose praktike. Si veprojnë liderët komunistë me parimet, idealet, motot dhe simbolet e sistemit të tyre?

Ata veprojnë ashtu sikur sistemi i tyre është mbi çdo gjë, kurse faktikisht, prezantojnë vetëm përfitimin e interesave të jetës. Sipas bazave të shkollës materialistike, parimi i tyre i ngjan planit ndërtimor të arkitektit ngase s'ka gjë të shenjtë në te, por është vetëm ndihmë për konstruksion. Plani më i mirë plotëson ndërtesën, për të cilën edhe është hartuar. Sa i përket shkollës ideologjike mund të thuhet se është plani më i bukur për shoqërinë, por pse të adhurohet plani? Plani është për ndërtesën kurse ndërtesa për mua, pra pse ta sakrifikoj veten për planin?

Ky qëllim është i palogjikshëm ndërsa sistemi mësimor konsiderohet vetëm si ide për ndërtimin e shoqërisë. Shpeshherë shikohet si diçka e shenjtë dhe se do të ketë dikush nderin ta japë jetën e vet për te. Ihtarët mund të mendojnë se qëllimet e tyre janë të pabaza, por do të obligohen të inkalkulojnë veten e tyre e të tjerët me shpirtin e sakrifikimit.

Tash të shohim se si vlerësohen qëllimet shpirtërore ose virtytet. A janë të vërteta apo vetëm sugjerime të ndonjë intriganti të marrë?

Pse vlerësohen më tepër se vlerat materiale.

Para së gjithash, çka është e vlefshme?

Kur njeriu ndërmerr një çështje me dëshirë të lirë, atëherë ai ka ndonjë qëllim që është i vlefshëm për te, pa marrë parasysh se a është material apo shpirtëror, gjegjësisht qëllimi është në interes të tij ngase në të kundërtën asnjëherë nuk do ta zbatojë.

Thuhet se paqëllimshmëria ose futiliteti është e pamundshme nga aspekti materialist, është e qartë se unë do ta zbatoj atë që është në dobinë time dhe për kontinuitetin e jetës sime; pra unë jetoj instinktivisht.

Termi “vlerë” mund të përdoret si për gjërat materiale ashtu edhe për ato shpirtërore, p.sh. mjeku mund të më vlerësojë ngase e tillë është mjekësia. Gjërat materiale, në realitet, janë fizike ose trupi i kërkon; gjithashtu edhe ushtrimi është i nevojshëm për trupin, edhe pse nuk është substancë. Kështu, ushqimi dhe ushtrimi, janë të vlefshëm për ne. Të jeshë i mëshirshëm ndaj të tjerëve mund të mos kesh fitim material.

Ndonjë individ përpiqet të kontribuojë shumë në ndonjë organizatë edukative, për hir të gjeneratës së ardhshme, dhe nga kjo jo vetëm që s'ka profit por mund ta humbë kohën dhe oportunitetin për sukses më të lartë.

Si do ta shikojmë shpirtërisht këtë çështje?

Çështjet shpirtërore janë shumë të rëndësishme në jetën njerëzore, mirëpo pyetja, e cila mund të shtrohet, është ajo se a përkufizohet spiritualiteti me besimin në Zot apo është e mundshme të ekzistojnë vlera shpirtërore që e udhëzojnë jetën njerëzore pa një besim të tillë?

Sartri, në librin e vet “Genuineness of Man” citon këtë frazë të Dostojevskit: “Sikur të mos ekzistonte Zoti, çdo gjë do t'ishte e lejuar”. Kjo do të thotë se e mira dhe e keqja, e vërteta dhe mashtrimi si dhe tradhtia e shërbimi varen nga ajo se a besojmë në Zot apo jo. Nëse nuk kemi besim të tillë, atëherë nuk do të ekzistojë barrierë dhe çdo gjë do të lejohet.

A është kjo e vërtetë apo jo?

Marksistët, si materialistë, pohojnë se s'kanë lidhje me spiritualitetin ose humanitetin, dhe nëse referojnë termin “humanizëm” atëherë kanë për qëllim shoqërinë pa klasa.

Sipas tyre, njerëzit janë ose të shëndoshë ose jo, kurse defektet e tyre zhvillohen nga pronësia private dhe diferencat socio-ekonomike klasore.

Kur të çrrënjosen këto diferenca, njerëzit do t'i kthehen gjendjes së shëndoshë.

Ata nuk besojnë në ndonjë përsosje, përparim e as në evolucion tjetër për njeriun.

Si qëndron fakti me shkollat e tashme ideologjike (filozofike), si ajo e Sartrit, të cilat janë materialiste por që besojnë në vlerat shpirtërore, si humanizmi, dhe që e theksojnë përgjegjësinë njerëzore? Në një anë ato besojnë që njeriu duhet të lirohet nga çdo sovranitet hyjnor apo nga rregullat e natyrës dhe se dëshira e tij nuk vepron në bazë të ideve të kaluara, por vetë njeriu formon veten e vet e jo ambienti, fati ose Zoti; pra ai (njeriu) është përgjegjës i vetes. Kështu çdo akt e veprim që e zgjedh ai vetë është i mirë dhe në këtë mënyrë ai shndërron veten në model që e imitojnë të tjerët dhe në të njëjtën kohë ky është përgjegjës edhe për sjelljen e të tjerëve.

Të shohim ç'është kjo përgjegjësi dhe ç'nënkuptohej me te.

Përgjegjësia është çështje shpirtërore e jo materiale. Në shkollën materialiste, ata mund të thonë se njeriu ka vetëdijen që u përgjigjet çështjeve të përgjegjësisë. Nëse ata besojnë se njeriu posedon dy personalitete, gjegjësisht personalitetin animal dhe human, atëherë kur fyen, i pari dënohet nga i dyti.

Përgjigjja e tillë do t'ishte e pranuar, mirëpo ata mohojnë ekzistimin e vetëdijes! Pra, ku fshihen rrënjët e kësaj përgjegjësie?

Sidoqoftë, ata pranojnë përgjegjësinë edhe pse është çështje shpirtërore dhe thonë: “Unë jam përgjegjës para njerëzisë dhe para gjeneratës së ardhshme. Ç'do të thotë kjo? Ata i përkasin shkollës materialiste në një anë kurse në anën tjetër dëshirojnë të ndërtojnë humanizmin (spiritualitetin) dhe ta obligojnë njeriun t'i nënshtrohet atij. Ata e predikojnë këtë ide por pa Zotin, ndërsa Sartri thotë: “Nëse Zoti depërton në krejt këtë, atëherë nuk ekziston spiritualitet, ngase baza e gjithë kësaj është liria njerëzore, kurse prezenca e Zotit pengon lirinë. Kështu, përgjegjësia pa zgjedhje të lirë është e pakuptimtë.

Ndokush mund të thotë: “Çka na pengon të besojmë në spiritualitet pa besim në Zot? Ngase, ekziston vetëdija inherente në natyrën e njeriut që e aftëson njeriun të kënaqet me vepra të mira e t'i urrejë të këqijat. Ai nuk bën vepra të mira për hir të dobive materiale, por për shkak se ndien kënaqësi ashtu siç ndien kënaqësi në njohjen e historisë, gjeografisë etj. I dërguari i vetëm për të është dhurata e madhe, gjegjësisht çështjet etike i japin kënaqësi”.

Epikuri (filozof grek) e përmban këtë ide, gjithashtu edhe Omar Hajjami. Epikurizmi më vonë është zbatuar në çdo lloj kënaqësie - të kërkuarit e qetësisë.

Thuhet se Epikuri në shkollën e vet ka besuar në kënaqësitë shpirtërore që ishin më tepër të siguruar e permanente.

Dashuria ndaj bukurisë, luleve, zogjve, këngëve etj. prezenton një shembull tjetër të kënaqësisë pa pasur ndonjë dobi materiale por vetëm të gjejë prehje shpirti në kënaqësi.

Të gjitha këto vështrime deri diku mund të jenë të vërteta dhe kanë të bëjnë me dy përkufizime:

Vetëdija njerëzore nuk mund të jetë aq e aftë t'i identifikojë në thellësi bazat e shkollës ideologjike (filozofike, përkth.). Nëse njeriu vepron vetëm për të fituar kënaqësi, atëherë do të jetë i mbyllur në burgun suksesiv deri në vdekje, por jo në formë të nevojave të pastra që i identifikon shkolla ideologjike.

Askush nuk është gati ta flijojë jetën për lulet e kopshtit të vet por do të jetojë e të kënaqet me to, të ofruarit ndihmë për të tjerët jep kënaqësi por askush nuk dëshiron të vdesë për te.

Kështu, është e vërtetë se dikush kënaqet me veprat e mira në thellësi të vetëdijes së vet. Këtë gjë e pranon edhe Kur'ani. Sidoqoftë, edhe vetëdija nuk përgatit bazat e shkollës ideologjike, por ka nevojë për besim më të thellë. Nëse dikush thotë se prijësi shkon në një vend dhe e flijon jetën e vet dhe jetën e të tjerëve për të ndier kënaqësi në shërbimin e popullit, atëherë (konstatojmë) se një gjykim i tillë nuk është i realtë sepse ai nuk motivohet vetëm nga vetëdija e tij, por nga besimi më i thellë i tij. Nëse nuk ka Zot, as rregull objektiv e as lidhje të brendshme mes njeriut dhe gjërave a s'duhet të themi se ekziston një mashtrim në natyrë?

Shopenhaueri thotë: “Natyra, në vend t'i mashtrrojë njerëzit që t'i hulumtojnë qëllimet e saj, ajo u ofron kënaqësi”. Për shembull, natyra dëshiron ekzistimin e krijesave; nëse ajo urdhëron njeriun të martohet e të punojë për t'u kujdesur ndaj shoqes dhe fëmijëve, atëherë njeriu inteligjent s'duhet të veprojë ashtu. Natyra e udhëzon ate ashtu që ai vet me dëshirë të plotë ta lypë martesën. Në çdo rast vërejmë se çdo kënaqësi mbështetet në nevojë, p.sh. ne hamë për shkak se natyra jonë kërkon atë substancë apo pimë e flemë për disa shkaqe, dhe (në këtë rast), sikur të mos kishim nevojë, nuk do të vepronim kështu.

Kuptimi i kënaqësive materiale është i qartë, por si qëndron fakti me kënaqësitë shpirtërore? Nëse shoh ndonjë jetim atëherë pse duhet të kënaqem?

S'ka të bëjë me mua dhe kështu kjo kënaqësi është e pakuptimtë ngase nuk ka urtësi themelore në te. Por, nëse pranojmë lidhjen e rregullave të botës dhe krijimin e urtë, atëherë gjithë njerëzit i konsiderojmë anëtarë të një komuniteti, ku kërkohet kënaqësia në bazë të parimit se tjetri jeton mirë. Kjo është kështu për shkak se ndjekim parimin e vërtetë të krijimit.

Nëse kjo kënaqësi është aksidentale dhe varet nga aspekti natyror, përsëri do të jetë e pakuptimtë ngase pengon objektivitetin natyror. Kështu, përderisa pranojmë vetëdijen morale dhe pohojmë se njerëzit kanë dobi prej veprave të mira, kurse prej të këqijave humbin, përsëri veprat tona do të jenë të pakuptimta nëse nuk ekziston besimi në Zot dhe në qëllimin e krijimit.

Kur besojmë në vetëdijen morale, që ia ka dhuruar Zoti njeriut për ta arritur qëllimin, atëherë jetimi, plaka dhe unë do të jemi anëtarë të një organizate dhe përbërës të planit të përgjithshëm. Kështu, ne ndjekim dëshirën hyjnore, urtësinë dhe përpiqemi ta arrijmë qëllimin; në këtë rast asgjë nuk është e kotë por çdo gjë është e vërtetë dhe e realtë.

Çdo shkollë ideologjike dhe çdo sistem shoqëror kanë nevojë për një numër të ideve shpirtërore: ideologjia që qëndron mbi vlerat materiale bëhet aq shumë e fuqishme saqë hyjnizohet. Ky hyjnizim mund të jetë mjaft i vlefshëm dhe njeriu atëherë do ta sakrifikojë jetën e vet për te.